

ARTIKEL 2

Att utgå från elevers erfarenheter och förkunskaper

En elev i en förskoleklass berättar en dag för lärarna och kamraterna med sin "nybörjarsvenska" att hen fyllt år i helgen och att hen fick önska sig en upplevelse som familjen skulle göra tillsammans. Elevens önskan var att besöka ett café som en släkting till familjen ägde. En annan elev bad om ett klagörande genom frågan: "Vad är café?". Detta spontana samtal och frågan från eleven om vad café betyder blev upprinnelsen till ett tematiskt och ämnesöverskridande arbete som pågick under en längre tid och som smittade av sig på alla situationer under dagen. Lärarna fångade upp elevernas erfarenheter av och nyfikenhet på ordet café och såg stora möjligheter att inta flera olika perspektiv i undervisningen utifrån styrdokumentet. De såg också stora möjligheter att kunna kartlägga elevernas individuella kunskaper i grupp i ett funktionellt sammanhang utifrån färdigheterna tala/samtala, lyssna, läsa och skriva.

Ta tillvara det eleverna har med sig

Skolans läroplan anger vikten av att ta tillvara det varje elev har med sig i form av erfarenheter, kunskaper och språk och använda det som en resurs i undervisningen. Nära samverkan med hemmet lyfts också fram som *en nödvändighet* och har ett viktigt värde:

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper (s. 6). (...) Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa. Skolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen (s. 7).

Ett nära och förtroendefullt samarbete mellan lärare och vårdnadshavare gynnar elever som har flerspråkig och flerkulturell bakgrund och elever som nyligen flyttat till Sverige och är nybörjare i svenska. Redan det lilla barnets förväntningar är präglade av och har sin upprinnelse i kulturella uppfattningar och erfarenheter. Barnets förväntningar på sig själv, på andra och på samhället formas och omformas genom erfarenheter, olika typer av möten och samtal och är beroende av situation och sammanhang.¹ Nära samverkan mellan hem och skola underlättar socialisationen och minskar eventuella klyftor mellan vårdnadshavares uppfattningar om svenska skolan och lärarens uppfattning om vårdnadshavarna och deras bakgrund.

---

1 Hundeide, 2018.

Referensramar och socialisation

Barn som flyttar från ett land till ett annat kan plötsligt befinna sig i en kulturell kontext som skiljer sig markant från den vanliga, trygga och kända. Detsamma kan gälla barn som är födda i Sverige och som innan de börjar i förskolan eller skolan har levt i en hemmiljö som skiljer sig från den sociokulturella gemenskap som utbildningssystemet i Sverige representerar.

Litteraciteten ser också olika ut för olika elever beroende på det sociokulturella sammanhang eleven varit en del av under sina första levnadsår.² Att gå i förskola och skola bidrar till att barn och elever får en möjlighet att dels delge egna språkliga och kulturella referensramar, dels vara med och skapa nya gemensamma, i interaktion med omgivningen. Dessa nya referensramar, kulturarv, kan sedan föras vidare från en generation till nästa. I Johannes Lunneblads studie³ används begreppet ”hemkultur” för att synliggöra att ett mångkulturellt perspektiv handlar om *alla* elevers erfarenheter oavsett språklig och kulturell bakgrund och vikten av att all undervisning måste ha sina rötter i elevernas egna hemkulturer. Sociala, kulturella och emotionella beröringspunkter är grunden till ett funktionellt liv i vårt moderna samhälle och här har språkförmågan en nyckelfunktion.⁴ Elevernas berättelser om sin vardag och samtalen kring olika och gemensamma erfarenheter blir utgångspunkten för innehållet i undervisningen och bygger en bro mellan det konkreta och det abstrakta.⁵

Att få möjligheter att uttrycka sina tankar och kunskaper på fler språk än svenska är identitetsstärkande och utvecklande.⁶ Genom att lärare i förskoleklassen är medvetna om dessa varierande referensramar i mötet med elever och vårdnadshavare ökar deras medvetenhet om vilka faktorer som kan påverka kartläggningen. Det gäller att inte tolka och dra slutsatser allt för snabbt och ”snävt” utan försöka få syn på och ta hänsyn till varje elevs specifika förutsättningar att visa sin förmåga att tänka och kommunicera.

Samtal med vårdnadshavare

Samtal i ett tidigt skede under höstterminen med vårdnadshavare till flerspråkiga elever som ännu inte behärskar svenska eller är på en tidig utvecklingsnivå i andraspråket kan innebära ett viktigt stöd för att få en uppfattning om elevernas språkförmåga. Ett samtal i samband med skolstart i förskoleklassen syftar till att få en uppfattning om elevernas ”hemkultur” och vårdnadshavarnas syn på barnets språkförmåga och språkanvändning. Vid ett sådant samtal kan tolk behöva användas, antingen fysiskt på plats eller via telefon. Här kan läraren lyssna på vad vårdnadshavarna har att berätta och ställa frågor som bidrar till förståelse för var eleverna befinner sig här och nu och vad de behöver framgent. Informationen vägleder sedan läraren vid analys och tolkning av de obligatoriska kartläggningarna av varje elevs förmåga.

---

2 Gjems, 2018.

3 Lunneblad, 2018, s. 135.

4 Gjems, 2018.

5 Vasquez, 2004.

6 Cummins, 2017.

Att som lärare få information om elevens språkanvändning och språkförmåga på de andra språk som eleven exponeras för och använder i sin vardag kan underlätta förståelsen för elevens nuvarande och kommande språkutveckling i svenska. Är eleven sen i sin modersmålsutveckling kan det också innebära förseningar i andraspråksutvecklingen. Det behöver upptäckas i ett tidigt skede så att stödinsatser kan sättas in. Här kan flerspråkig personal utgöra en stor resurs. De kan kommunicera med eleven på elevens starkaste språk, ställa liknande frågor som de som ställs till vårdnadshavarna och samtidigt lyssna efter hur eleven förstår frågorna och uttrycker sina svar. Personalen kan även uppmärksamma vilka ord eleven tycks förstå och själv använder i sin kommunikation samt vilken grammatisk nivå eleven befinner sig på. Det ger en bra grund att bedöma om eventuella stödinsatser behöver sättas in. Beroende på vilken typ av stöd eleven behöver kan antingen den flerspråkiga personalen ge stöd via modersmålet eller så kan läraren i förskoleklassen samverka med specialpedagog och läraren i svenska som andraspråk.

Här följer några exempel på frågor att ställa vid samtal mellan lärare och vårdnadshavare med fokus främst på språk och kommunikation:

- Vilket eller vilka språk exponeras eleven för och använder eleven utanför skolans värld?
- Med vem/vilka använder eleven det/de språken?
- I vilka situationer och sammanhang exponeras eleven för och använder det/de språken? Beskriv!
- Vilket skulle vårdnadshavarna säga är elevens starkaste språk? Flera språk som är lika starka?
- Hur skulle vårdnadshavarna beskriva elevens språkförmåga i sina respektive språk? (Välutvecklat språk, adekvat för åldern, den grundläggande grammatiken är på plats, ett ordförråd som räcker till för de sammanhang eleven rör sig i och så vidare.)
- När exponerades eleven för det svenska språket för första gången? I vilket sammanhang? Har exponeringen av svenska språket varit regelbunden sedan dess?
- Finns det något vad gäller elevens språkutveckling som vårdnadshavarna reagerar på som avvikande, som oroar?
- Har eleven varit i kontakt med logoped eller annan typ av insats tidigare på grund av oro eller problematik gällande språk och kommunikation?
- Upplever vårdnadshavarna att eleven visar intresse för berättande, läsning och skrivande i hemmiljön?
- Exponeras eleven för berättande, böcker, text via digitala redskap och annan skriven text i hemmiljön, till exempel tidningar? Om ja. Hur då? Med vem?
- Är eleven läs- och skrivkunnig på något språk?
- Är vårdnadshavarna läs- och skrivkunniga på något/flera språk? Vilket språk ser vårdnadshavarna som sitt/sina starkaste språk?
- Har eleven gått i förskola/skola i annat land?

Den samlade informationen om elevens språk och språkanvändning från förskolepersonalen, vårdnadshavare, flerspråkig personal och läraren i förskoleklassen kan dokumenteras i en överskådlig bild som sedan kan användas vid planering av undervisningen. Lärarens förmåga att skapa trygghet och förtroende under samtalet är avgörande för vilken information som kommer fram. En del frågor kan upplevas som känsliga och behöva omformuleras när de ställs så att de inte uppfattas som ”kontrollfrågor” eller som ett test. Det är viktigt att tydliggöra att det handlar om att läraren behöver få så mycket information som möjligt om eleven och elevens hemmiljö för att kunna bemöta och undervisa eleven på bästa möjliga sätt.

Samverkan med vårdnadshavare från olika länder och kulturer förutsätter att läraren intar ett interkulturellt perspektiv.⁷ Missförstånd, språkbarriärer och skilda förväntningar lyfts av forskare fram som vanliga hinder för en välfungerande samverkan mellan hem och skola.⁸ En rekommendation är att lärare som talar elevernas språk bidrar till brobygge mellan hem och skola. Den möjligheten finns dock inte på alla skolor och i alla språk som eleverna talar. Därför har hela skolan ett gemensamt ansvar för att skaffa sig kompetens om föräldrasamverkan i ett interkulturellt perspektiv och att skapa en skolorganisation som gynnar möten över språk- och kulturgränser.

Undervisning och kartläggning utifrån temat café

Den här artikeln inleds med en beskrivning av en elev som varit på café på sin födelsedag. Det är ett exempel på hur lärare spontant fångar upp ett ämne som lyfts av en elev och tar tillvara elevernas liv utanför förskoleklassen, deras erfarenheter, referensramar, tankar och kunnande. Ett arbetssätt som utgår från elevernas liv utanför och i skolan och ger plats för elevernas *egna* tankar, erfarenheter och språk i lärandet har visat sig särskilt gynnsamt för flerspråkiga elever.⁹ Att se eleven, visa nyfikenhet och vilja lära känna är en förutsättning för en god undervisning och kartläggning av kunnande i förskoleklassen. I skolans läroplan står att ”Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.” (s. 6). Genom kollegiala samtal och samverkan med vårdnadshavare får lärare en ökad förståelse för flerspråkiga elevers lärandevillkor och utveckling och kan genom det skapa en gemensam norm som omfattar alla elever på ett naturligt och framgångsrikt sätt. Genom det intresse som hela klassen visar för elevens berättelse om temat café bekräftas elevernas känsla av att det de har att säga är viktigt och tas på allvar, att de blir lyssnade på och att det betyder något. Läraren ser att hen kan arbeta med hela läroplanens innehåll i förhållande till ämnesområdet café och samtidigt fånga in elevernas språkliga och kunskapsmässiga utveckling genom observationer i olika situationer och sammanhang. Vårdnadshavarna involveras också i ämnesområdet på flera olika sätt och bidrar med sina erfarenheter och kunskaper på olika språk.

7 Lorentz & Bergstedt, 2016.

8 Bouakaz, 2016.

9 Cummins, 2017; Cummins & Early, 2010.

Läraren och eleverna ställer till exempel frågor som:

- Vad är ett café? Vad gör man där?
- Var finns caféer? I vilka länder och på vilka platser finns caféer?
- Vilka besöker ett café?
- Vad serveras på ett café?
- Hur kommer det man äter och dricker till caféet?
- Vem bakar och lagar det som serveras på caféet?
Bakas/lagas det på plats eller någon annanstans?
- Vad dricker man kaffe ur på ett café? Stor/liten kopp, mugg, glas, på fat?
- Varifrån kommer kaffe ursprungligen?
- Vilken inredning finns i ett café? Möbler? På väggarna?
- Vad kostar det att äta och dricka på ett café?

Ett utforskande arbete startar i förskoleklassen i början av höstterminen utifrån elevernas och lärarens frågor genom att eleverna skapar och öppnar ett eget café. Olika multimodala och estetiska uttrycksformer får också ta plats i undervisningen vilket särskilt stöttar elever som både ska lära ett nytt språk och lära kunskaper på ett nytt språk. Klassen döper caféet till "Himmelriket" efter en omröstning då alla lärare och elever får komma med förslag och argumentera för sitt namn. Eleverna skapar en skylt med namnet Himmelriket som ska hänga utanför dörren till caféet. De delar erfarenheter om vad som kan serveras på ett café och vårdnadshavarna involveras och bidrar med sina erfarenheter och åsikter samt översätter nyckelord från svenska till andra språk eftersom detta är ett flerspråkigt café. Café Himmelriket serverar kanelbullar och räksmörgåsar, baklava, kikärtkakor och andra rätter och bakverk från olika delar av världen.

Många spännande samtal förs om elevernas olika erfarenheter och om människor de känner som vet saker om caféer. De tar med och tittar på foton från olika caféer, jämför vad olika människor dricker kaffe ur (kopp, mugg, glas) och bestämmer att deras café ska erbjuda olika varianter. Läraren och eleverna lär sig tillsammans att det finns ett turkiskt inflytande på kaffets utbredning i Europa och via Google Earth och projicering på stor duk reser klassen till olika delar av världen och utforskar olika platser. Klassen kommer fram till att caféer besöks av många olika människor och för vitt skilda syften. En del sitter själva och läser eller skriver samtidigt som de dricker kaffe, te eller något annat. Andra kommer i sällskap med någon eller flera.

Eleverna funderar också över hur man bör möblera caféet utifrån människors olika syften med sitt besök. Detta tema utvecklas sedan till att eleverna tillsammans bygger upp en cafémiljö, intar olika roller på caféet, skriver skyltar och menyer, underhåller gästerna på olika sätt, är författare, serveringspersonal, bagare och kockar. De utforskar olika platser, både nära och långt borta med hjälp av digital teknik, för att få mer kunskaper om caféer och de producerar egna filmer för att marknadsföra caféet.

Samtidigt som det utforskande och meningsskapande arbetet och leken pågår i helklass och i mindre gruppkonstellationer passar läraren på att observera eleverna och bland annat via det nationella kartläggningsmaterialet *Hitta språket* kartlägga om varje elev:

- visar intresse och nyfikenhet inför olika språk-, läs- och skrivpraktiker,
- förstår och följer enkla instruktioner,
- beskriver, berättar, förklarar och uttrycker åsikter sammanhängande så att mottagaren förstår (från det omedelbara ”här och nu” mot ”där och då”),
- kommunicerar på svenska genom att skriva bokstäver och symboler och urskiljer första språkljudet i ord och så vidare.

I flera artiklar i detta stödmaterial synliggörs hur exemplen ovan från ämnesområdet *café* kan vara en utgångspunkt för kartläggning av varje elevs grundläggande språkutveckling, språkliga medvetenhet och läs- och skrivutveckling i ett funktionellt och meningsfullt sammanhang. Det kan också vara ett exempel på vidare undervisning efter genomförd kartläggning med *Hitta språket* och *Hitta matematiken*. Aktiviteten utgår från elevernas egna intressen och undervisningen kan anpassas efter elevernas behov. Det ger möjlighet att följa elevernas kunskapsutveckling.

Samtalsunderlag

- Vilken kunskap har ni lärare om elevens språkliga förmåga på modersmålet? Hur kan kunskaperna tydliggöras, med hjälp av till exempel vårdnadshavare, förskolepersonal, eller om det finns tillgång till flerspråkig kollega med samma modersmål som eleven, alternativt modersmåls lärare?
- Hur kan elevernas olika språkliga och kulturella bakgrunder synliggöras och på ett naturligt sätt ligga till grund för undervisningen? Vad blir ert nästa steg för att stärka kopplingen mellan undervisning och elevernas ”hemkultur”?
- I artikeln gavs exempel på hur en elevs erfarenhet av ett cafébesök togs tillvara och fick utgöra grund för undervisningen under lång tid. Hur gavs eleverna förutsättningar att utveckla de förmågor som anges i syftesdelen i läroplanens tredje del? Vilka delar av det centrala innehållet berördes i undervisningen? Vilka värden gavs eleverna möjlighet att utveckla och inhämta?

Referenslista

- Bouakaz, L. (2016). Föräldrasamverkan. Ett mångfaldigt och komplicerat begrepp i dagens skola. I Lorentz, H. & Bergstedt, B. (red) (2016). *Interkulturella perspektiv. Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer*. Lund: Studentlitteratur.
- Cummins, J. (2017). Flerspråkiga elever: Effektiv undervisning i en utmanande tid. Stockholm. Natur & Kultur.
- Cummins, J. & Early, M. (2010). Identity Texts: The Collaborative Creation of Power in Multilingual Schools. London. Trentham Books Ltd.
- Gjems, L. (2018). *Förskolans arbete med tidig litteracitet*. Studentlitteratur: Lund.
- Hundeide, K. (2018). Barns livsverden: Sosiokulturelle rammer for barns utvikling. Oslo. Cappelen.
- Lorentz, H. & Bergstedt, B. (red) (2016). *Interkulturella perspektiv. Pedagogik i mångkulturella lärandemiljöer*. Lund: Studentlitteratur.
- Lunneblad, J. (2018). Den mångkulturella förskolan. Motsägelser och möjligheter. Lund: Studentlitteratur.
- SKOLFS 2010:37: Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Reviderad 2019.
- Vasquez, V.M. (2004). Negotiating critical literacies with young children. Mahwah, New Jersey & London: Lawrence Erlbaum Associates.